

PERE VERDAGUER
SESSIÓ EN MEMÒRIA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ FILOLÒGICA
BARCELONA, 2019

Pere Verdaguer

Sessió en memòria

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, LXX

Pere Verdaguer
Sessió en memòria

Sala Prat de la Riba
8 de març de 2018

BARCELONA
2019

[Pere Verdaguer (Semblances biogràfiques)]

Pere Verdaguer : sessió en memòria : Sala Prat de la Riba, 8 de març de 2018. — Primera edició.

— (Semblances biogràfiques ; 70)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica. — Referències bibliogràfiques.

ISBN 9788499654669

I. Verdaguer, Pere, 1929-2017 entitat homenatjada II. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica

III. Títol IV. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 70

1. Verdaguer, Pere, 1929-2017 2. Escriptors catalans — S. XX — Biografia

929Verdaguer, Pere

© dels autors dels textos

© 2019, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: març del 2019

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Coordinació de l'edició: Gabinet de la Presidència

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-466-9

Dipòsit Legal: B 8965-2019

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Homenatge a Pere Verdaguer	7
Presentació, <i>per Joandomènec Ros i Aragonès</i>	9
Pere Verdaguer i l'Institut d'Estudis Catalans, <i>per Joan Veny i Clar</i>	11
Pere Verdaguer, la innovació narrativa, <i>per August Bover Font</i>	15
Pere Verdaguer i el dialecte septentrional, <i>per Joan Peytavi Deixona</i>	21
Pere Verdaguer i els estudis catalans a la universitat, <i>per Alà Baylac-Ferrer</i>	27
Pere Verdaguer i l'ensenyament del català, <i>per Miquela Valls</i>	31
Pere Verdaguer, records d'infantesa i de l'exili, <i>per Jordi Galofré</i>	39
Pere Verdaguer, una flama de la llengua a la Catalunya del Nord, <i>per Jordi Mir i Parache</i>	43
Cloenda, <i>per M. Teresa Cabré i Castellví</i>	49

Homenatge a Pere Verdaguer

Aquesta semblança recull els textos de la sessió d'homenatge a Pere Verdaguer amb motiu del primer aniversari de la seva mort (Banyoles, 1929 - Perpinyà, 2017), que va tenir lloc a la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans, el dia 8 de març de 2018.

La sessió s'obrí amb la presentació de Joandomènec Ros, president de l'IEC, que donà pas a les diverses intervencions que analitzaren diversos aspectes de la seva obra, la seva vida i la seva personalitat, com la relació que tingué amb l'IEC, la innovació narrativa que dugué a terme o les aportacions que va fer al dialecte septentrional, als estudis catalans a la universitat, a l'ensenyament en català i a la llengua en general.

Els participants en l'homenatge, autors dels textos d'aquesta semblança, van ser els membres de la Secció Filològica Joan Veny, August Bover, Joan Peytaví, Alà Baylac-Ferrer i Jordi Mir; Miquela Valls, membre corresponent de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC, i l'historiador Jordi Galofré, del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. L'artista Leslie Malet Salvador va fer una actuació musical i M. Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica, va ser l'encarregada de cloure la sessió.

Presentació

M'honoro de presidir aquest acte, no només des del punt de vista institucional, sinó també com a persona que coneixia en Pere Verdaguer i que l'apreciava, en totes les seves facetes: de sociolingüista, de periodista, d'escriptor, de poeta, d'agitador cultural, d'ànima de tantes activitats catalanes a la Catalunya del Nord i d'amic.

En Pere fou membre de la Secció Filològica de l'IEC, des del 1993, i hi va treballar en molts aspectes de la dialectologia i la literatura rosselloneses, però d'això en parlaran amb un coneixement que jo no tinc els participants de la Secció Filològica que es distribuïran el temps d'aquesta sessió. He conegut en Pere Verdaguer en dues altres facetes seves, a part d'aquestes que he esmentat i de les moltes que se li poden descriure.

La primera faceta en què l'he conegut és la d'escriptor de ciència-ficció, que és un gènere de ficció que m'agrada molt. Vaig llegir *El cronomòbil*, publicada el 1966, i des d'aquell moment vaig passar a tenir en Pere Verdaguer, sense conèixer-lo, com un dels tres autors catalans de ciència-ficció que em van impactar en aquella època llunyana, juntament amb l'Antoni Ribera i en Manuel de Pedrolo —aquest darrer, de qui precisament celebrem el centenari del seu naixement el 2018. Recordo que vaig llegir *El cronomòbil* amb la mateixa avidesa que ho feia amb l'obra dels autors clàssics —americans, sobretot, i d'arreu del món— de ciència-ficció; però fa mig segle jo ho ignorava gairebé tot d'en Pere Verdaguer i gairebé tot de la Catalunya del Nord, cosa que després he pogut reconduir.

La segona faceta és la d'en Pere Verdaguer com a fundador, professor, cronista, animador, etc., de la Universitat Catalana d'Estiu (UCE). En Pere fou una de les persones que la fundaren el 1968 o el 1969 —encara hi ha discussió sobre si l'UCE començà un any o l'altre, però, en tot cas, enguany en celebrarem, *Deo volente*, el cinquantè aniversari. Des que l'UCE fou fundada, en Pere hi va fer bona feina: du-

rant molts anys en fou patró i també fou vicepresident i president de la Fundació Universitat Catalana d'Estiu (FUCE), que en aquests moments presideixo jo. En voldria destacar dos aspectes que els que el coneguéreu sabreu que són ben certs. El primer és que reiteradament en Pere hagué de fer de mitjancer i d'home bo en les reunions del Patronat de la FUCE, en les quals, sovint i per causes absolutament menors, dos o més patrons o grups de patrons discutien com si els anés la vida en allò que tractaven. En Pere sempre trobava el desllorigador que acabava imposant, si no la pau definitiva, almenys una treva transitòria i útil fins a la pròxima reunió del Patronat.

El segon aspecte és que en aquestes mateixes reunions del Patronat, quan pertocava aprovar els pressupostos —que darrerament eren i són minvants—, en Pere sempre ens recordava que en el seu temps —al començament de l'UCE, volia dir— els professors no cobraven i tot es feia de manera altruista i voluntària. Ves per on, les circumstàncies econòmiques dels darrers temps i polítiques recentíssimes han fet que tornéssim a aquesta situació de precarietat econòmica i de voluntariat patriòtic que ha caracteritzat durant tants anys la Universitat Catalana d'Estiu. Si l'UCE està a punt de celebrar el seu mig segle d'existència —que ha convertit Prada de Conflent en punt de trobada de professors i alumnes dels Països Catalans i fent que comparteixin història i cultura, ciència i patriotisme—, això li ho devem en molt bona part a en Pere Verdager.

El trobarem a faltar, en aquests i en molts altres aspectes.

JOANDOMÈNEC ROS I ARAGONÈS
President de l'IEC

Pere Verdaguer i l'Institut d'Estudis Catalans

És bell i de justícia recordar aquells que han fet de la seva vida un compromís i una lluita a favor del país on han viscut, de la seva llengua amenaçada, de la seva cultura literària. Avui acostem al cor la figura de Pere Verdaguer, que, a causa d'una guerra, va instal·lar-se a la Catalunya del Nord on, a més de realitzar-se com a escriptor de qualitat, va desenvolupar una tasca ingent relativa a l'ensenyament del català, la seva defensa, la seva difusió i el seu estímul de complicitat.

He de parlar de la relació de Verdaguer amb l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), però em permetreu que dediqui una primera part de la meva intervenció al contacte personal que vaig tenir amb ell abans que entrés en la docta corporació, relació que es va perllongar un cop acceptat com a membre numerari.

Involucrat en la direcció de les enquestes de l'*Atlas lingüístic del domini català*, una empresa geolingüística que superava les anteriors per la dimensió del qüestionari, un nombre més alt de poblacions enquestades, un equip de dos investigadors i la gravació magnetofònica d'enquestes (ALDC, I-VIII, 2001-2016). Després de la preparació, juntament amb Badia, del corresponent *Qüestionari* de 2.400 preguntes, vam iniciar les exploracions dialectals a partir del 1965; sis anys després, el juliol de 1971 —ja fa quaranta-sis anys!— vam començar una primera campanya en l'àmbit del rossellonès o català septentrional. Com que fèiem un diari de les nostres activitats, vet aquí el que vaig escriure del nostre primer dia rossellonès (feia l'enquesta acompanyat de Josep Comas, alumne brillant, que havia fet un treball valuós sobre el parlar de Pau, Alt Empordà):

5 de juliol de 1971. Havia de sortir de Barcelona a les 8, però una avaria del Grundig m'obliga a portar-lo a reparar a primera hora del matí; fins a les 10 no puc iniciar el viatge. A prop de les 12 arribo a Figueres, on m'espera en Josep Comas amb la seva promesa Adelina, que tinc el gust de conèixer. Travessem la

frontera i fem cap a Perpinyà. Dinem. Mentrestant, tractem de localitzar l'Enric Guiter, però no hi ha sort; anem a dues adreces: a l'última casa, ens envien a l'Institut. Allí no ens en saben donar clarícies. A l'Anuari telefònic cerquem el telèfon de Pere Verdaguer. El localitzem i ens cita per la nit. Ens reunim a casa seva, on venen també el Sr. Cayrol, poeta, el Sr. Deloncle, apotecari i organitzador del Museu de Cultura Popular de Perpinyà, i el Sr. Azevedo, professor brasiler que parla català. Parlem llargament sobre temes lingüístics, exposem el nostre objectiu i el Sr. Deloncle ens forneix una llarga llista de subjectes —així anomenàvem els informadors— o guies tant per a Perpinyà com per a diversos pobles de les contrades rossellonenques.

D'aquest fragment es desprenen unes consideracions sobre l'empresa geolingüística: 1) És important tenir un enllaç, sobretot en àrees on no s'ha tingut relació, que obre les portes a futurs informadors, i el paper de Verdaguer i de Deloncle va ser clau per a l'èxit dels nostres treballs; Deloncle havia recorregut tot el territori ultrapirinenç a la recerca de peces de cultura popular per al Museu esmentat i havia establert coneixences que a nosaltres ens anaven molt bé. 2) La incorporació de la tècnica moderna d'aleshores va ser una novetat benvinguda, però, tenint en compte que no es coneixia la perfecció dels estris, sovint ens trobàvem amb avaries dels aparells o interrupcions elèctriques que entorpien o dilataven la nostra feina. 3) La recerca de l'informador idoni resulta treballosa i a voltes complicada perquè, després d'haver trobat l'informador aparentment ideal, resulta que no és natiu del lloc en qüestió; les dades fornides per Deloncle van facilitar la nostra tasca.

Deixem a part altres factors que poden posar entrebancs als interrogatoris: cansament, ocupacions (girar l'herba, donar menjar a les vaques), excuses (partit de futbol, festes patronals), digressions en les respostes, etc.

En aquesta tanda vam enquestar a Perpinyà, Salses, Estagell, Jóc i Ceret. Al juny de l'any següent vam continuar a Formiguera, de parla semioccitana, Cornellà de Conflent, Prats de Balaguer, Mosset i els Hostalets. I el 1976, ara acompanyat de Juanjo Pujades, que havia fet una bona tesi sobre l'etnolingüística de l'alt aragonès, vam completar les enquestes previstes a la Catalunya del Nord amb Sant Cebrià, Prats de Molló, Portè. Gràcies a aquella reunió a casa de Pere Verdaguer podem dir que van reeixir plenament les nostres exploracions rosselloneses.

Però, anem a la segona part de la meva intervenció sobre Pere Verdaguer i l'IEC. El 15 de desembre de 1992 la Secció Filològica (SF) li va proposar d'acollir-lo com a membre numerari, juntament amb Germà Colón. I el 30 de gener de 1993 va acceptar la nominació «amb gran il·lusió», com manifesta en carta al president de la SF, Antoni M. Badia Margarit. Durant els vint-i-quatre anys de membre numerari va assistir amb assiduitat a les reunions de la Secció i va col·laborar en treballs com el *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC), del 1995, en propostes d'introducció de dialectalismes del Rosselló o en la defensa del *Diccionari* davant els

atacs d'*Els Marges*, que qualifica, en escrit adreçat al president Argenter, de «campanya brutal», deixant palès, d'altra banda, el costat positiu de la polèmica com a «mostra de l'interès públic per les coses de la llengua».

M'agradaria estendre'm en la col·laboració a la nova edició del *Diccionari* de l'Institut. És sabut que, en resposta a una demanda social i seguint una estratègia d'inclusió d'elements diatòpics d'àrees que no havien vist beneïdes particularitats lèxiques dotades de tradició, extensió, expressivitat, etc., la direcció de l'obra va demanar a Verdaguer que preparés una llista de septentrionalismes que considerés necessaris per incloure'ls en el nou diccionari.

El *Diccionari general* de 1932 va ser refractari a admetre mots propis del rossellonès: només hi van tenir cabuda mots que es trobaven en el català septentrional, a l'Alt Empordà, com *feda* 'ovella', *nariu* 'forat del nas', *clavillar* 'turmell', *gratera* 'pruïja', *cel de la boca* 'paladar dur', *quec* 'tartamut' i algun altre. L'entrada lexicogràfica estrictament rossellonesa va tenir lloc arran de l'exili de Fabra a Prada, on es va posar en contacte directament amb parlants d'aquell dialecte, va prendre nota d'alguns vocables i, com que s'estava preparant la segona edició del *Diccionari general*, va enviar una llista de catorze rossellonesismes a la SF de l'IEC, però la cúpula, un cop examinats, només en va acceptar la meitat: *descossolar* 'destruir els cossols o fonaments (d'alguna cosa)', *envermenat* 'ple de cucs', *a l'encop* 'alhora', *espellir* 'descloure's', *espellida* 'acció d'espellir', *flingar* 'fimbrar', *sarda* 'sardina'; la resta (*brutinyó* 'persona bruta', *bullinada* 'sopa de peix', *calmàs* 'xafogor de l'atmosfera', etc.) va ser rebutjada. Actitud inclusiva enfront d'actitud purista.

Més tard, arran de la preparació d'una nova edició del diccionari, el *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC, 1995), d'acord amb una demanda social i seguint l'estratègia que Fabra havia iniciat, de formar un model composicional, més respectuós amb els dialectes, la directora de l'obra va encarregar a Pere Verdaguer la confecció d'una llista de rossellonesismes que, a judici seu, haurien d'introduir-se en el nou diccionari. Ell en va redactar una nòmina altament nodrida de tal manera que els responsables de l'obra, d'acord amb l'autor, van aconsellar la publicació del valuós recull del lèxic del Rosselló en un llibre a part, que va veure la llum el 2002 amb el títol *Diccionari del rossellonès*. D'aquesta manera no van entrar en la lexicografia general *arrumar* 'socarrimar', *allumeta* 'llumí, misto', *cavalla* 'egua', ni tampoc *atudar* malgrat la nota de Verdaguer («Ep, aquest no es pot negligir»), posseïdor d'una rica tradició llibresca septentrional; *bureu* («a la Catalunya del nord no es diu altra cosa», P. V.) o *votura* («ningú no diu cotxe sinó per parodiar la gent del Principat», P. V.). La restricció lèxica aplicada al rossellonès es basava en la decreixença demogràfica de parlants, en la presència en rossellonès d'un bon nombre d'occitanismes i francesismes i en el fet de la revernacularització dels que aprenien el català com a segona llengua i que rebien classes de professors cispirinencs.

Després de la publicació del DIEC, davant la florida dels mitjans de comunicació, la SF va posar en marxa una proposta d'estàndard oral, que és com un pont entre el registre col·loquial i l'estàndard. S'han publicat les propostes de fonètica (1990) i morfologia (1992) i està a punt de veure la llum, en línia i en paper, la de lèxic, un component de la llengua que combina la unitat amb la diversitat, que agermana formes generals amb equivalents d'àmbit restringit dotats de prestigi i de vitalitat. Com que l'oralitat s'avança generalment a l'escriptura, s'hi inclouen mots rossellonesos que gaudeixen del favor del poble i que, pujats a un registre més alt, poden ajudar a salvaguardar dialectalismes que a voltes porten l'òxid dels segles; és el cas de *atudar* 'apagar (el foc)', *arrumar* 'socarrimar', *casarina* 'bola de jugar els infants', *espertinar* 'berenar', *llucet* 'llampec', *band* 'costat', *peixoneria* 'peixateria', etc.

El 2009 Verdaguer va complir vuitanta anys. Arran d'aquest esdeveniment, la SF va organitzar un homenatge en el qual van intervenir Jordi Carbonell, que va exaltar «l'home honest, culturalment sòlid i nacionalment fidel»; Jordi Costa, que ens ha deixat recentment, que va posar en relleu l'oposició valenta als adversaris de les normes fabrianes i va valorar el seu servei al coneixement i foment del català a través de manuals, gramàtiques, diccionaris i antologies, etc., i que, gràcies a ell, s'havia estès l'ensenyament del català i en català; Joan Peytaví va resumir en poques paraules la plena i múltiple activitat de Verdaguer: «ha tocat de tot, escrit, ensenyat, divulgat, creat, dirigit».

Avui, amb el dolor de la seva pèrdua, reiterem l'homenatge al creador literari, a l'autor de les eines per a l'ensenyament de la llengua pròpia, al defensor de les particularitats septentrionals dins el marc unitari de la llengua, al que ha divulgat els mecanismes gramaticals i lèxics a través dels mitjans de comunicació, al mestre de tots, venerat al nord i estimat al sud.

Honor i gratitud a Pere Verdaguer.

JOAN VENY I CLAR
Secció Filològica

Pere Verdaguer, la innovació narrativa

Encara que no ho recordi exactament, és gairebé segur que, com molts joves lletraferits del meu temps, devia descobrir Pere Verdaguer a les pàgines de *Serra d'Or*. Pocs anys després el vaig conèixer personalment a la Universitat Catalana d'Estiu (UCE), a Prada, on el recordo amb les seves ulleres de sol i les seves camises virolades a la hawaiana.

Per als estudiants del sud que volíem tenir un bon coneixement de la nació sencera i no solament de la *región catalana* a què ens volia reduir la dictadura franquista, Pere Verdaguer —nat a Banyoles i exiliat amb la seva família— era el referent per obtenir informació sobre la Catalunya del Nord, que llavors, seguint una antiga denominació que prenia una part pel tot, acostumàvem a anomenar el Rosselló. Devoràvem alguns dels seus llibres, com ara *Lectures escollides rosselloneses* (1966), *Poesia rossellonesa del segle xx* (1968), *El Rosselló avui* (1969), *Fabulistes rossellonesos* (1973), *Defensa del Rosselló català* (1974), etc.

Segurament el devia veure alguna vegada quan, ben aviat i durant uns anys, vaig començar a pujar a Perpinyà cada dos dimecres per fer classes de català a l'Escola Popular Catalana, que havia organitzat la benemèrita senyora Margarida de Descatllar. Però quan vam començar a tenir una certa relació va ser a partir de l'any 1988, quan el meu treball *La festa literària de Banyuls de la Marenda (1883)* —després publicat l'any 1990 en el quart volum de la *Miscel·lània Joan Bastardas*— va obtenir el Premi Josep de la Trinxeria d'investigació i assaig en les XX Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra, que aquell any es van celebrar a la capital nord-catalana. D'això ja fa molt de temps i no ho recordo amb precisió, però segur que en Pere devia formar part del jurat del premi. D'aleshores ençà, en les meves llavors ja més esporàdiques visites a Perpinyà, vaig anar-lo a veure alguna vegada i, en alguna ocasió, fins i tot havia tingut l'amabilitat de convidar-me a dinar a casa seva, prop de l'estació del tren, o sigui, del centre del món, segons deia Salvador

Dalí. Guardo un excel·lent record d'aquelles agradabilíssimes converses, amb ell i amb la Gineta, la seva esposa, sobre la llengua, sobre l'estat de la cultura catalana tant al nord com al sud o sobre qualsevol altre tema —li encantava, especialment, que li expliqués coses de la meva estada al Canadà. El vaig veure per darrera vegada l'octubre de 2015, quan amb la salut ja molt deteriorada va voler assistir a algunes de les sessions del VII Congrés de l'Associació Francesa de Catalanistes (AFC) celebrat a la seva universitat i, fins i tot, va tenir la gentilesa de portar-me algunes fotocòpies d'articles relatius a l'obra dramàtica de Josep Sebastià Pons, apareguts a la premsa de Perpinyà, que jo li havia demanat. Vaig abraçar-lo ja amb la trista sensació d'un comiat definitiu.

Autor prolífic, membre fundador del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (GREC) i de l'UCE, professor a la Universitat de Perpinyà i col·laborador habitual en publicacions periòdiques d'ambdós costats de la ratlla fronterera, jo miraré de centrar-me ara en el seu treball com a autor literari, en la seva obra narrativa. I és que, tal com vaig explicar en aquest esmentat congrés, a més de ser un autèntic home-pont entre els territoris del nord i la resta dels Països Catalans, Pere Verdaguer havia esdevingut també el narrador nord-català més important de la seva generació. De fet, abans d'ell el conreu de la narrativa havia estat molt escàs a la Catalunya del Nord i, com ha recordat Miquela Valls, «sempre seguint la petja a la tradició oral en record dels *Contes vallespirencs* (1907) de Caseponce; *Llibre de les set sivelles* (1956), de J. S. Pons, o les *Contalles de Cerdanya* (1961) de J. P. Cerdà». Verdaguer era segurament l'escriptor més ben preparat per fer aquest pas i capgirar la situació precedent —recordem que, a diferència de la immensa majoria de nord-catalans del seu temps, dominava les dues llengües (català i francès) no solament en l'expressió oral sinó també en l'escrita. Però el cert és que anà encara més enllà i, des de la seva primera novel·la, *El cronomòbil* (1966),¹ es convertí també en un innovador. Ara ja podem dir que és amb aquesta obra que neix la novel·la nord-catalana actual.

Jordi-Pere Cerdà, en la presentació de les lletres nord-catalanes que feu per als lectors de *Serra d'Or*, l'any 1970, ja remarcà algunes de les novetats aportades pel nostre autor:

Amb dues novel·les publicades a les Edicions 62, Verdaguer porta el Rosselló al terreny barceloní per primera vegada, tot sabent guardar-li, a través de la sàtira i de la ironia, una imatge fidel i vividora. S'esdevé que el nostre públic rossellonès encara està poc a nivell de trobar-se en la prosa, i per això Verdaguer ha facilitat la cosa oferint-li a mirallets una imatge, observada amb mestria, de la societat on viu, i en ell la bonhomia, no exclou l'agudesa de la dissecció.²

1. Barcelona, Edicions 62, 1966.

2. Jordi-Pere CERDÀ (1970), «Lletres i cultura», *Serra d'Or*, any XII, núm. 130 (juliol): *El Rosselló, ara*, p. 60.

Però la innovació literària de Verdaguer no es limita al fet d'escriure novel·la i d'ambientar-la a la Catalunya del Nord. L'any 1965 havia començat a publicar, al diari *Midi Libre*, una tira diària de còmic, dibuixada per Roger Taillade, amb les aventures d'Ubiquet, un minyó que havia inventat una màquina que permetia viatjar en el temps i amb la qual solucionava problemes de la societat nord-catalana.³ Aquest fou l'origen del seu debut novel·lístic, *El cronomòbil*, una obra construïda com un seguit d'episodis autònoms que el feia innovar també amb la tria del gènere: la ciència-ficció. Ho assenyalava Josep Vallverdú en la ressenya que en publicà també a *Serra d'Or*: «[...] ha escrit una novel·la original, inconeguda en el nostre panorama narratiu recent. En certa manera s'avança al camí que —normalment— hauria hagut de seguir la literatura de ficció fantàstico-científica».⁴ I encara més, Verdaguer publicà un text especialment atractiu per al lector jove, sens dubte el públic lector més necessitat al nord.

Tot i la seva inclinació natural per les ciències, la situació familiar l'havia emprès a estudiar lletres per poder aconseguir aviat feina com a professor de francès i d'espanyol. Ara, a través de la literatura, tenia l'oportunitat d'apropar-se novament al món científic gràcies a la ciència-ficció. I, de fet, ja no la va abandonar mai, fins a convertir-se en «l'autor català amb major voluntat de gènere, el patriarca de la ciència-ficció catalana», segons l'opinió de Jordi Solé i Camardons.⁵

El mateix any de la publicació d'*El cronomòbil*, l'any 1966, va començar a aparèixer, a Barcelona, el setmanari *Tele/estel*, el primer en català d'ençà de la Guerra Civil. Cada setmana s'hi publicava un relat i, entre 1967 i 1968, Verdaguer hi donà a conèixer els contes *La vedellada de míster Bigmoney*, *Un problema pelut i Pavel Nasdevitx*.⁶ I tres anys després, també a Barcelona, va aparèixer la seva segona novel·la, *El mirall de protozous*,⁷ sobre el domini de la plasticitat molecular. El recull d'onze relats *La vedellada de míster Bigmoney i altres contes* —que inclou els tres prèviament apareguts a *Tele/estel*— es publicà a Perpinyà l'any 1975.⁸ Després vingueren *Les lletres de l'oncle Enric i els missatges de l'extraterrestre* (1978),⁹ on s'aparta de la ciència-ficció pròpiament dita i recull les cròniques humorístiques

3. Antoni MUNNÉ-JORDÀ (2017), «Pere Verdaguer, novel·lista català de ciència-ficció», a *El biblionauta* (en línia), <<http://elbiblionauta.com/ca/2017/04/05/article-pere-verdaguer-novellista-catala-de-ciencia-ficcio-per-a-munne-jorda>>.

4. Josep VALLVERDÚ (1976), «Novel·la», *Serra d'Or* (abril), p. 79.

5. Jordi SOLÉ I CAMARDONS (1999), «La literatura catalana de ciència-ficció vista des de l'aire», *Escola Catalana*, núm. 360 (maig), p. 14.

6. Antoni MUNNÉ-JORDÀ (2017), «Pere Verdaguer, novel·lista català de ciència-ficció», a *El biblionauta* (en línia), <<http://elbiblionauta.com/ca/2017/04/05/article-pere-verdaguer-novellista-catala-de-ciencia-ficcio-per-a-munne-jorda>>.

7. Barcelona, Edicions 62, 1969.

8. Perpinyà, Editions du Castillet, 1975.

9. Perpinyà, Editions du Castillet, 1978.

que havia publicat al diari *L'Indépendent*, bàsicament els missatges de l'extraterrestre Marçal Espaiós, sorprès per les maneres de fer dels terrícoles —Oncle Enric era un dels pseudònims de l'autor. Tornà a la novel·la amb *Nadina bis* (1982), publicada a Barcelona, sobre la duplicació dels éssers.¹⁰ I aquest mateix any aparegueren les *Cartes a la Roser*,¹¹ on Verdaguer fa gala del seu vessant pedagògic i on s'adreça a una jove que menysprea la ciència-ficció, cosa que li permet explicar la seva visió d'aquest gènere. Un gènere que, per a Verdaguer, «obre uns camps nous immensos a la creació literària, que ho integren tot, des de l'aventura a la psicologia i a la sociologia». Amb la ciència-ficció, «la literatura passa d'un sistema solar a tota una galàxia!». En una nova novel·la, *L'altra ribera* (1983),¹² ambientada a l'UCE —de la qual havia estat fundador i ben aviat se'n convertí en un autèntic puntal— i que tracta de la vulnerabilitat cerebral, en el pròleg teoritza un altre cop sobre la ciència-ficció. I aquest mateix any feu un canvi de registre i publicà un conte infantil: *La història del pollastre que ponía*,¹³ escrit a partir d'una vivència familiar entre Banyoles i Perpinyà. I també la novel·la *Quarantassis quilos d'aigua*,¹⁴ on relaciona la física amb la biologia. L'any 1985 aparegueren *Àxon*, sobre un experiment biològic,¹⁵ i *La dent de coral*, que tracta d'universos paral·lels.¹⁶ Un any després, publicà *La gosseta de Sírius*, on es produeix un canvi climàtic.¹⁷ I encara, l'any 1992, *Arc de sant Martí*, amb una destructora invasió d'extraterrestres.¹⁸

Al costat de la seva gran aportació a la ciència-ficció, no solament la nord-catalana sinó la catalana en general, la seva narrativa abasta també altres temàtiques i altres gèneres. L'any 1986, per exemple, publicà *Crepuscles*,¹⁹ uns breus relats hospitalaris que llisquen cap a la prosa poètica. Amb el pseudònim de Gentil Ropidera, s'endinsà també en la novel·la eròtica amb *Roses de Mandalai*,²⁰ l'any 1999, i *L'Úrsula contra rellotge*,²¹ de l'any 2001. I encara cal esmentar un altre gènere com és el de la prosa memorialística de *Pàgines d'un exili ordinari* (2002).

Vet aquí com Pere Verdaguer, a qui Josep Sebastià Pons poc abans de morir

10. Barcelona, Nova Terra, 1982.
11. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982.
12. Barcelona, Pòrtic, 1983.
13. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.
14. Barcelona, Barcanova, 1983.
15. Barcelona, La Magrana, 1985.
16. Barcelona, Pòrtic, 1985.
17. Palma, Mallorca, Moll, 1986.
18. Andorra, Maià, 1992.
19. Perpinyà, Trabucaire, 1986.
20. Barcelona, La Magrana, 1999.
21. Perpinyà, Trabucaire, 2001.

havia dit «Jo seré l'últim escriptor en català a la Catalunya del Nord»,²² va eixamplar com ningú no ho havia fet abans l'abast de la narrativa nord-catalana i va saber obrir-li un grapat de noves vies per on avui transiten els nous novel·listes del nord, reconeguts arreu dels Països Catalans.

AUGUST BOVER FONT
Secció Filològica

22. Xevi PLANAS (1993), «Pere Verdaguer, el banyolí refugiat al nord», *Revista de Girona*, núm. 157 (març-abril), p. 18.

Pere Verdaguer i el dialecte septentrional

Recordar avui la figura de Pere Verdaguer és un honor insigne per qui en va ser l'alumne i per qui en va aprendre força i en molts àmbits. Verdaguer era un professor eclèctic, tenia curiositat de tot i la llengua li servia de porta d'entrada en molts camps, no tan sols en la investigació universitària sinó també i per damunt de tot, en la vida de cada dia. Sempre voldré recordar aquell home que explicava la llengua per mitjà d'un tema que li agradava, que feia servir la llengua per ensenyar més coses que els mots, la morfosintaxi o la fonètica. Per exemple, sabia explicar la senzillesa de l'ús de l'accentuació tònica gràfica, eixida de la llengua fabriana, tan bé com transmetre l'explicació de l'origen d'una expressió tan nostrada com «pets de fúger».

Aquest mestratge, molts el reivindiquem avui, molts hem estat formats a Perpinyà a la manera i amb les paraules de Pere Verdaguer. Des d'un punt de vista de la llengua, un servidor se sent deixeble d'en Verdaguer; des d'un punt de vista del dialecte septentrional també, me senti deutor d'en Verdaguer, perquè en va ser un estudiós i un apassionat, en va passar a ser un coneixedor i un especialista, tot i que no n'era locutor!

Dit això, si el mestre inicia l'alumne en la seua art, l'alumne voldrà prosseguir la feina començada i anar més enllà: així acabaré el meu propòsit més endavant.

En aquests últims cinquanta anys i en el vessant de filòleg, Verdaguer resulta el qui més ha produït en la segona meitat del segle xx i inici del XXI sobre punts de llengua. Per tant, s'ha d'esmentar a continuació de Grandó i Fouché i entre els seus coetanis Botet, Creixell o Costa —malaguanyadament desaparegut aquests últims dies. Entre tots aquests, però, Verdaguer és segurament el que més ha fet per a la seua divulgació, perquè ho feia de manera pragmàtica per a la difusió i el coneixement de la llengua. Per a Verdaguer, de totes maneres, el dialecte era la llengua, s'havia de relatar i detallar entremig de l'aprenentatge de la llengua. Ell transmetia

aquell missatge que la llengua catalana era una llengua unitària, que el dialecte no n'era sinó una part reduïdíssima, una part visible, audible però ínfima. Deia que sobretot per raons històriques i polítiques evidents, els catalans s'havien apassionat per aquella assignatura que era la dialectologia, que els ha fet ser uns dels millors especialistes del món.

Jo som un català del Rosselló i del Vallespir, dec ser tant per l'oïda d'un especialista en llengua catalana com per la d'un català del carrer, un locutor del dialecte, som un afeccionat de la variant del català parlada entre la serra de l'Albera i la de les Corberes, però sempre consideraré, com ho feia en Verdaguer, aquell tant per cent dialectal —si encara sobreviu a la Catalunya del Nord una generació més— com un element de la llengua global. Això és una de les lliçons que vull transmetre del mestre, primer perquè la comparteixi i segon perquè la crec.

Verdaguer va actuar de la mateixa manera per l'expressió de la seua catalanitat, pel que fa a l'expressió política de la seua catalanitat: ja ho va explicar prou a *El Rosselló avui* (Barcelona, Barcino, 1969, 142 p.), *Catalunya francesa* (Barcelona, Tàber, 1969, 200 p.), *Defensa del Rosselló català* (Barcelona, Curial, 1974, 255 p.), en aquells moments tan àlgids que van seguir els rebomboris del 1968 a França. Va aplicar el mètode i el pensament d'aquest esdeveniment amb la manera que tenia de pensar la llengua, la seua recuperació, el seu redreç, el seu ensenyament en el marc nord-català.

Com a banyolí d'origen, molt probablement vist pels autòctons de la Catalunya del Nord dels anys 1950 o 1960 com un «català espanyol» per no dir senzillament un «espanyol», aquesta presa de posició el va empènyer, de manera pragmàtica, a emprendre l'estudi de la parla dels locals per predicar la realitat de la llengua catalana en general i se li ha de donar les gràcies per haver sabut reeixir en aquest terreny. Va tenir un aprenentatge dels usos i costums dialectals locals per la seua voluntat de connectar amb els catalanoparlants entre els quals s'havia fet i havia viscut en arribar des de l'altre costat de la frontera estatal. Va saber digerir aquells punts i detalls dialectals per tornar-los a utilitzar per ensenyar la seua pròpia llengua als naturals del nord català que començaven a desinteressar-se'n a partir de la segona meitat del xx. Verdaguer era pedagog i actuava amb pràctica i lògica de l'ensenyament: sense ser rossellonès ni dialectòfon, va explicar el català mitjançant el dialecte.

Ja als anys 1970, Verdaguer, seguint el seu tarannà pragmàtic, instintiu i resolut, va publicar *Le catalan et le français comparés* (Barcelona, Barcino, 1976, 182 p.): a través de cent trenta-tres articles divertits, irònics o humorístics va permetre als nord-catalans que havien anat tots a l'escola en francès de recordar la llengua ver-nacla. Capgirava de fet la qüestió de la descatalanització del país que s'havia fet en català per arribar a una situació de predomini francòfon.

Durant decennis, com a col·laborador del diari *L'Indépendant* de Perpinyà,

havia fet parèixer columnes en les quals explicava la llengua catalana del Rosselló, que volia dir la llengua catalana en general. De manera altre cop molt pedagògica, divulgadora, hi podia explicar què significava la paraula *Canigó*, d'on venia el mot *toca-manetes* o per què en dèiem *fil* de la beguda francesa *pastis*, com també podia fer una puntualització sobre els possessius per dir que els catalans podien fer servir *la meua* o *la meva* o quan es posava la forma *ma*. Molta gent recorda aquests escrits; de fet, molta gent va retallar i encara conserva aquests breus d'en Verdaguer. És clar que la major part els va fer servir en les seues publicacions científiques, però valdria la pena que se'ls aplegués, publicués i estudiés —crec que uns quants s'hi han posat. Verdaguer va aconseguir, per tal de divulgar la ciència de la llengua, de fer conèixer pedagògicament la llengua catalana incloent-hi el dialecte en una situació tan complexa i tan contrària com la de la Catalunya del Nord. I sense ser rossellonès, ni locutor del dialecte! Verdaguer va fer servei a la gent, per militància, per tossuderia a voler transmetre el coneixement de la llengua catalana perquè volia transmetre bàsicament el coneixement.

Per això, com a resultat de la seua vida de labor i recollida dialectal va produir el *Diccionari del rossellonès* (Barcelona, Edicions 62, 2002, 332 p.). S'ha d'afegir que aquest treball va contribuir a fer d'ell, al si de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, el referent en matèria del dialecte rossellonès: va participar a fer entrar un cert nombre de dialectalismes del septentrional en la llengua del DIEC o de la *Gramàtica* —potser, belleu, n'hauria pogut fer entrar més, i això ho dic en aquest cas amb el sentiment subjectiu d'un cor de català del nord que parla. Perquè justament la variació allà és poca, quan s'han netejat com cal els gal·licismes.

Aquest treball és una obra mestra de la dialectologia catalana per la feina feta per Verdaguer, tant des d'un punt de vista oral com escrit. De fet, va buidar moltes obres de la literatura de la zona passada a França arran del Tractat dels Pirineus, sobretot les de la literatura contemporània, i en va fer un estudi lexicogràfic i lingüístic molt acurat. Cal dir que la presència de dialectalismes contemporanis s'explica en gran part per la dialectalització soferta per la nostra llengua en general a partir del final de l'època moderna.

Tot i no ser dialectòleg, Verdaguer va incitar a la recerca en dialectologia a la Catalunya del Nord en plantejar qüestions de fons sobre el dialecte.

Primer va subratllar la realitat de la influència occitana en el septentrional pel fet de ser llengua en contacte geogràfic i històric, cosa que va ser amplificada per les migracions modernes i contemporànies de nord a sud de la frontera de les Corberes. Va provar d'insistir en el fet que moltes paraules vistes en el rossellonès com a gal·licismes s'havien de definir com a occitanes: la «votura», el «veire» o la «turra» són occitanismes de veïnatge o d'importació per immigració més que gal·licismes. Els mots portats pel francès —com a llengua d'estat, d'administració i, més tard, d'ensenyament seguint un procés diglòssic— serien més nombrosos entre els tec-

nicismes del segle xx o entre els productes del patuès que se'ns ha venut abusivament des dels escrits de Saisset, *Un Tal*.

En això, Verdaguer va voler suavitzar amb raó l'impacte del francès en el català del Rosselló, el Conflent, el baix Vallespir i en el subdialecte capcinès, ara ja extingit. Però en iniciar una recollida molt acurada de lèxic en el seu *Diccionari del rossellonès*, Verdaguer va permetre —al meu entendre sense adonar-se'n— de demostrar, per un nombre encara més important de dialectalismes, que aquests no s'havien de definir com a tals tot i que potser se'ls percebia d'aquesta manera.

Segurament va ser aquí, en aquest ram, que el mestre va encuriosir l'alumne que jo era. Gràcies a Verdaguer, vaig estudiar una sèrie de paraules definides o arrengrerades com a rossellonismes i vaig poder analitzar la relativa artificialitat de la seua classificació com a dialectalisme: molts podien no ser vistos com a variants lèxiques.¹ En inventariar mots i provar de triar-los segons l'origen, segons la definició que el mateix Verdaguer feia —arcaïsmes, castellanismes, occitanismes o gallicismes—, hom podia anar més lluny que el nostre autor i veure que hi havia una presència abusiva de mots entrats aquí com a dialectalismes del septentrional.² A causa d'una part prou important de les fonts usades (quan sovint eren creacions literàries), una gran part dels mots se trobava només amb una o dues mencions, i de fet no haurien hagut de ser comptabilitzats com a llengua dialectal. Cada terra fa sa guerra... A tall d'exemple, si el poeta Josep Sebastià Pons a inicis del segle xx escriu «acajolar» calcat del francès *cajoler*, o bé posa «acimbellat» per *encimbellat*, això significa que són mers dialectalismes? La pregunta es pot repetir per a molts exemples que no és hora de servir ara. Un cert nombre de mots tenen una o dues mencions recollides en el *Diccionari del rossellonès*, cosa que no les converteix directament en variants lèxiques: es pot tractar de calcs o manlleus puntuals, artificials, invencions literàries, fins i tot a vegades faltes d'ortografia o d'impremta. Un nombre destacable d'entrades de paraules és compartit amb altres dialectes (*aclapar*, *aixís*, *anca*, etc.), o encara hi consten amb variacions ortogràfiques d'origen fonètic que no remetent veritablement a variacions geolingüístiques.

Finalment queda poc de rossellonès de veritat. Verdaguer, sense tenir-ne la intenció, va demostrar per l'exemple la poca autenticitat d'una gran quantitat de

1. Joan PEYTAVÍ DEIXONA (2009), «La influència de les migracions occitanes i franceses sobre la llengua catalana (s. xv-xx): el cas del dialecte septentrional», a JOSEP SANTESMASES I OLLÉ (dir.), *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC* (València, 16, 17 i 18 octubre 2008), Valls, Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i Cossetània Edicions, p. 695-708.

2. Joan Veny havia emprès el mateix treball fa trenta anys amb el lèxic d'en Carles Grandó. JOAN VENY (2006), «Sobre els occitanismes del rossellonès», a *Contacte i contrast de llengües i dialectes*, València, Publicacions de la Universitat de València, p. 185-186.

paraules recollides com a dialectalismes del rossellonès. En diversos sondejos fets en el seu *Diccionari* més de la meitat no serien classificats com a tals.

El treball de Verdaguer va demostrar alhora el pes de les entrades occitanes i franceses i el seu arrelament relatiu en funció del nivell de diglòssia del país, i de l'avançament de la substitució lingüística. El dialecte, ja se sap, va servir per minoritzar la llengua. Això demostra igualment que aquest mateix lèxic estranger ajuda a definir en gran part el que és la veritable variació del septentrional avui en dia. Però tenint en compte la situació sociolingüística del català a la Catalunya del Nord, la descripció del dialecte tal com l'hem conegut passa a ser una qüestió d'història de la llengua. El dialecte estudiat per Verdaguer ja ha entrat en una nova etapa que planteja la supervivència mateixa de la llengua. En aquest sentit, per les seues obres referent al rossellonès, Verdaguer va fer obra d'historiador. Què se'n fa avui, què se'n farà demà quan els veritables locutors hauran mort i que els pocs nous usuaris no hauran rebut la llengua ni hauran rebut per aquesta via l'oralitat del dialecte?... Seguim apostant en memòria seua!

Verdaguer, sense ser dialectòleg però essent estudiós de la llengua local, feia dialectologia i segurament, bona dialectologia. Se li ha de donar les gràcies per tot allò que en aquest camp ha fet, ha vist, ha sentit, ha intuït, ha retingut i ha divulgat.

JOAN PEYTAVÍ DEIXONA
Secció Filològica

Pere Verdaguer i els estudis catalans a la universitat

Deixeu-me primer dir el meu agraïment que se pugui fer avui aquest homenatge a Pere Verdaguer, i que expressi la meua satisfacció que celebrem aquí la seua figura i la seua obra, encara que ens hauria agradat més reiterar la trobada que vam poder organitzar fa poc més d'un any a la Universitat de Perpinyà en presència del mateix Pere.

Llavors vam començar de prendre consciència de la immensa feina realitzada per Pere Verdaguer al llarg de la seua vida i de la necessitat de difondre el seu llegat. Aqueixa obra és rica, densa, polidimensional, prolífica i sobretot fecunda; ha sembrat moltes llavors perquè les generacions a venir recullin els fruits d'una llengua adobada, llaurada incansablement i a punt per espellir de nou. M'agrada força que a través d'aquest acte avui continuem un any més obrint les vies del coneixement, de la investigació i de la difusió de l'obra de Pere Verdaguer. Vull recordar aquest principi de pont que volem alçar entre les generacions a través d'ell: en són una mostra els estudiants de la llicenciatura d'estudis catalans (i els alumnes de sisè del col·legi d'Argelers) que en 2016 i 2017, amb motiu de les dues jornades d'homenatge a Pere Verdaguer, van representar pàgines de la seua obra (*Pàgines d'un exili ordinari*, *La vedellada de míster Bigmoney*, *La història del pollastre que ponía*).

Una de les nombroses facetes del mestre és la seua incansable labor a favor del desenvolupament de l'ensenyament del català. Primer en l'àmbit de l'educació primària i secundària, ho detalla Miquela Valls, indefectible còmplice i partenària seua. Però tan bon punt va ser possible a la Catalunya del Nord, Pere Verdaguer va aportar la seua valuosa coneixença i activitat als estudis catalans oberts en el camp de la Universitat de Perpinyà. I aqueixa aportació no és pas de les menys importants per al renaixement de la llengua al nord de les Alberes, ja que bona part de l'assentament i de la consolidació de la recuperació de l'ensenyament del català a la Catalunya del Nord s'ha fonamentat en el pol universitari d'estudis catalans, im-

pulsat i edificat pel Joan Becat (i totes les persones que l'han acompanyat al llarg dels seus anys d'exercici). Els estudis catalans a la Universitat de Perpinyà han actuat —fins avui— de veritable pal de paller tant de l'ensenyament primari (amb l'APLEC —l'Associació per a l'Ensenyament del Català— entre d'altres) com de l'ensenyança secundària (amb el CAPES —certificat d'aptitud per al professorat d'ensenyament secundari—) de català i la formació per a adults.

Els estudis catalans a la Universitat de Perpinyà comencen amb el DEUG de català —el Diploma d'Ensenyament Universitari General (de dos anys)— creat en 1982. Pere Verdaguer en aquell moment encara no forma part de l'equip qui hi imparteix classes. El seu perfil i la seua carrera atípica no li permeten d'incorporar-se als docents universitaris: ell no ha pas seguit el *cursum honorum* clàssic dels qui han cercat escalar els graons de la carrera universitària, per no abandonar la Catalunya del Nord on tanta feina tenia per fer, sempre com era ell al peu del canó, implicat directament en les tasques més bàsiques de la defensa del català. Hauria pogut certament aconseguir el concurs de l'agregació d'espanyol, tal com li havia aconsellat un inspector d'Educació; però no se volia pas «tancar» en un àmbit disciplinari tan reductor. Ell era assistent d'educació en instituts de la Catalunya del Nord; passar concursos hauria significat haver d'exiliar-se seguint el sistema de les adscripcions de professors arreu de França. La vinculació inicial dels ensenyaments de català amb els conservadors universitaris d'espanyol tampoc propiciava la col·laboració amb un Pere Verdaguer sempre situat amb els partidaris més progressistes (a més de la seua condició de fill de la Retirada).

Pere Verdaguer tanmateix, des de la seua posició «exterior» al nucli inicial, sempre va ser partidari de la necessitat imperiosa que la Universitat de Perpinyà assentés uns ensenyaments de català i en català, en contra, els anys 1970, de certs universitaris que qüestionaven seriosament —va ser el cas del científic Henri Got— «com se podria fer matemàtiques en català!?!». La intel·ligència tant científica com sociopolítica de Pere Verdaguer el condueixen a fer la demostració, des de l'UCE —la Universitat Catalana d'Estiu—, que els anticatalans tenen tort.

Un altre front en el qual s'il·lustra Pere Verdaguer, abans d'estar en condicions d'integrar les formacions dels diplomes d'estat de la universitat, és el de la creació i del funcionament d'una oferta universitària d'estudis catalans adreçada a tothom; mitjançant el DUEC —Diploma Universitari d'Estudis Catalans—, ell participa en el diploma d'universitat que prepararia la creació de la llicenciatura i l'acompanyaria durant anys com a oferta de formació per a adults, en complement del diploma d'estat. Aquest és un dels primers records personals que tinc de Pere Verdaguer quan, encara alumne de batxillerat, m'havia inscrit al DUEC a la Universitat i hi anava a les classes de català (que impartia Miquela Valls) i venia a escoltar les conferències i els debats que Pere Verdaguer organitzava i en els quals participava els vespres a la Universitat. A més de les seues coneixences enciclopè-

diques que aprofitàvem —i en català, és clar— molts catalans del nord que escoltàvem aqueixes magistrals classes (literatura, dialectologia, sociolingüística), també descobríem els científics, especialistes i savis sud-catalans que ens obrien tot un món de coneixements i tota una societat en català: Catalunya i els Països Catalans.

Els anys 1980 finalment Pere Verdaguer acaba per passar a la categoria de professor titular de secundària, després de més de trenta anys d'ensenyar-hi, i es presenta com a candidat a una plaça de professor de secundària adscrit a la Universitat. Tant l'abast dels seus coneixements, com la densitat de les seues activitats i sobretot el nombre de les seues publicacions, el distingeixen dels seus contrincants. Pere Verdaguer ja pot dedicar-se a transmetre la seua ciència, la seua passió i la seua fe als —llavors encara— joves estudiants que, com jo en aquells anys, seguïem les seues classes de literatura, de traducció i de llengua en el DEUG (els dos primers anys de la llicenciatura) de català.

La carrera de Pere Verdaguer als Estudis Catalans de la Universitat no va ser gaire llarga. Menys de deu anys. Ell havia fet gairebé tota la seua vida professional de docent a l'institut. Però després de l'etapa universitària continuaria la seua tasca en tots els altres àmbits d'actuació: Universitat de Prada, literatura, activisme cultural, divulgació i periodisme. Aquesta precisament és una de les grans tasques acomplertes per Pere Verdaguer a través dels milers d'articles i cròniques en català —els únics— a la premsa del país i que, en memòria seua i impulsats pel seu exemple, hem reprès l'octubre passat a les columnes dominicals de *L'Indépendant* amb un equip de col·legues de l'APLEC.

El pas de Pere Verdaguer a la Universitat va correspondre —i ell hi va contribuir activament— a la consolidació dels Estudis Catalans, que va acabar per constituir-se en facultat autònoma (en forma d'institut) escindida dels estudis hispànics. L'IFCT —Institut Franco-Català Transfronterer (abans IFC)—, amb tot l'equip liderat per Joan Becat (Pere Verdaguer, Miquela Valls, Domènec Bernardó, Jordi Costa, Ramon Sala, Alicia Marcet per a primària i amb el suport i la contribució de molts altres ensenyants de secundària), va ser capaç d'assegurar i afermar una sòlida oferta d'ensenyament superior de català al mateix temps que el pol d'activisme i de suport a la promoció de la llengua i la cultura catalanes encara avui dia indispensable a la Catalunya del Nord i, des del 2008, té la seu a la Casa dels Països Catalans, on, a més de l'IFCT, s'aplega la formació universitària, la delegació de l'IEC, la seu de l'APLEC i la de l'UCE.

La personalitat de Pere Verdaguer va ajudar molt a l'assentament d'uns continguts i d'un funcionament d'alt nivell dels Estudis Catalans. La seua amplada de vista, la seua immensa capacitat de treball, la seua implicació sempre complidóra procuren a l'Institut Franco-Català un sòcol d'ensenyants i d'oferta de formació seriós i atractiu, adaptat a la realitat complexa de la situació de la llengua a la Catalunya del Nord.

A més d'aquests fonaments de l'ensenyament, l'àmplia obra que ens llega Pere Verdaguer ens deixa també camps d'investigació i pautes d'actuació per treballar i per seguir estudiant: literatura, història de la llengua, estàndard de comunicació, sociolingüística i política lingüística. Ara als qui el rellevem —l'equip de l'IFCT de demà que soc molt honorat de dirigir, amb mi mateix, Míriam Almarcha París, Martine Berthelot, Joan Peytaví Deixona, entre d'altres— ens toca de seguir la seua petja, de generar nous apassionats de la llengua i del país, de conrear l'estesa del saber que ha sembrat tota la seua vida. Un cop més, unes gràcies infinites al Pere (Verdaguer).

Gràcies per la vostra atenció i gràcies a l'IEC de secundar amb aquest acte el suport als Estudis Catalans de Perpinyà.

ALÀ BAYLAC-FERRER
Secció Filològica

Pere Verdaguer i l'ensenyament del català

És difícil parlar d'ensenyament del català a la Catalunya del Nord, d'ençà que n'hi ha (mitjan segle xx), sense creuar-se amb la figura de Pere Verdaguer. I evocar Pere Verdaguer, home de lletres i d'acció, sense passar per les diverses caselles d'ensenyament del català és impossible. Més encara per a «nosaltres», que sabem la nostra pròpia acció inscrita dins l'ombra tutelar de la seua.

Per destrenar la vinculació de Pere Verdaguer amb l'ensenyament del català, no tenim altre mètode que anar seguint a l'engròs el fil de la cronologia, fent les pauses temàtiques que l'abundància de la matèria exigeix. Més que explicar-lo, però, li deixarem la paraula (narrativa, periodística), sempre que sigui possible.

Pere Verdaguer no fa pas, ell tot sol, l'ensenyament del català. Però, que hagi aguantat la llarga durada, dels anys seixanta fins passat el 2000, ja no hi ha tanta gent. Que compaginin la pràctica docent amb la reflexió sociolingüística, uns quants menys. Que forneixin eines als alumnes i a llurs mestres alhora, ben pocs. Que actuïn tant dins l'escola com fora de la institució escolar i que ho facin públic via els mitjans de comunicació, ningú! Pere Verdaguer és la intersecció única dels diferents conjunts constitutius de l'ensenyament del català a la Catalunya del Nord.

Sense cedir a la facilitat de parlar de predestinació d'un fill de la Retirada a fer-se càrrec de l'ensenyament de la seua llengua en la terra d'acollida (Verdaguer no és pas tot sol, si bé és manifestament el més actiu i productiu), bé cal prendre en compte — sigui entès, com és dit, sense cap ombra de cinisme— «l'avantatge» que representava per a ell (i de retop per a tots nosaltres catalans del nord) el fet d'haver cursat l'escola de la república, en «paritat» en castellà i català amb «llibres en les dues llengües» (*Pàgines d'un exili ordinari*, p. 58).

D'altra banda, fins si l'ha freqüentada de manera aleatòria, Pere Verdaguer ha estat prou alumne de l'escola francesa (anys 1939-1947) per viure'n en directe el procés arranador, per experimentar la interrupció de transmissió natural: «Fins i

tot els pares, que obeïen una tendència del conjunt de la població, havien renunciat a parlar-la, en tot cas amb el fill. I és que fora del francès no hi havia salvació cultural ni social» (*Arc de Sant Martí*, p. 121).

«L'escola francesa era terriblement eficaç [...] la seva potència integradora enorme [...] el francès havia realment esdevingut la seva llengua» (*La dent de coral*, p. 219).

La recuperació de l'idioma matern abans de ser un projecte col·lectiu és una voluntat individual, estimulada per la sensació de pèrdua: va oblidant mots, els substitueix per calcs o manlleus del francès però no se n'acontenta. Llavors, dit en termes de novel·lista, s'automedica contra l'empobriment lingüístic. «Els antibiòtics havien caminat dins la seua vida amb el seu catalanisme, el qual se'n va nodrir» (*La dent de coral*, p. 104). Encara hi té als prestatges de la seua biblioteca d'home jove els pocs llibres «on havia après d'escriure la llengua» (*La gosseta de Sírius*, p. 116) i *La linguistique catalane*, dirigida per Badia i Margarit, on havia començat d'estudiar-ne la història (*Àxon*, p. 59).

1. El GREC

El 1960, el trentenari Pere Verdaguer s'integra al Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (GREC), acabat de crear a Perpinyà per facilitar l'aplicació de la llei Deixonne de 1951 sobre ensenyament de les llengües regionals a França. El projecte global pretén contrarestar la pèrdua de transmissió de la llengua dels avis, difondre una imatge innovadora de la cultura catalana, fer cultura popular en català amb actes públics i l'edició de la revista *Sant Joan i Barres*. Si les classes públiques de català se reserven a mestres d'experiència i la redacció de cursos de català al cap incontestat dels estudis catalans a França (de fet els «supervivents dretans de Nostra Terra», *La dent...*, p. 222), Pere Verdaguer és certament el més apte entre els joves per corregir (sense ell molts articles eren impublicables), escriure (el 1966 el seu *El cronomòbil* engega la narrativa nord-catalana) i ensenyar català.

S'hi posarà, envers el 1970 en els primers col·legis públics (Ribesaltes, Portvendres) on fa de professor, havent hagut per això de renunciar a la ciutadania dels seus pares. Anima «clubs de català» fent fer als joves tira dibuixada, teatre —*Gen-dre i sogra*, de Lucie Bartre, *Cabres i gent*, de Francesc Vilalta— amb bons resultats. «Alguns havien continuat fins i tot, pel seu compte» (*La dent de coral*, p. 158). A finals dels anys setanta impartirà, ja al col·legi d'Elna, unes classes de català per fi legals si bé no del tot reposades: «calia ser tolerant, deixar esbravar els més nerviosos, fer les lliçons curtes i allargar els jocs, evitar de donar deures» (*La dent de coral*, p. 158-159).

Mentrestant, el GREC insta les autoritats acadèmiques a formar els mestres

que hauran d'aplicar la llei Deixonne. Resposta mitigada, però suficient perquè Pere Verdaguer se llanci en la *formació de formadors* benèvola. Cal dir que ja fa de conseller pedagògic de la seua esposa Gineta, mestra en una institució lliure i una col·lega i amiga, la primera a iniciar la mainada nord-catalana al català.

En resulta *El català a l'escola primària*, mètode il·lustrat confegit amb Raymond Gual i editat per Terra Nostra el 1977, idoni per a la recuperació d'un català passiu de mestres i alumnes. Aquest material li era també una manera de superar, per l'acció, l'estèril debat reflectit en el número especial de 1976 de *Sant Joan i Barres. El català a l'escola*. En un llarg article tret de l'experiència i nodrit de la jove sociolingüística, dibuixa pautes didàctiques entre dialecte i norma, plenes de seny i de ciència. *Marcial Espaiós*, pseudònim extraterrestre de Pere Verdaguer, havia clos el debat pel seu compte, el gener de 1974, a les columnes de *L'Indépendant*, dient com, a partir de la «teoria dels nivells de llengua», ja s'havia escombrat en la didàctica del francès, fàcil d'extrapolar al català, l'aprenentatge exclusiu de la llengua acadèmica, per multiplicació «dels exercicis d'expressió, procurant d'enriquir les coneixences més que de sancionar faltes».

2. LLIBRES DE «CULTURA» PER ALS MESTRES

Simultàniament, ha anat preparant petites antologies destinades principalment a fornir material als mestres que ensenyarien català: *Lectures escollides rosselloneses*, el 1966; *Poesia rossellonesa del segle xx*, el 1968, i *Fabulistes rossellonesos*, el 1973, totes publicades a les Edicions 62 de Max Cahner, a qui el lliga una indefectible amistat d'ençà de l'exili d'aquest el 1964.

Altres títols com *El Rosselló avui* (1969), *La Catalunya francesa* (1969), *El català al Rosselló* (1974), *Connaissez le catalan* (1974), *Histoire de la littérature catalane* (1981) o *Comentaris sobre el vocabulari rossellonès* (1982) no són primerament llibres d'ensenyament, ni van destinats al públic nord-català exclusivament, però els mestres nord-catalans interessats hi trobaran la matèria literària i filològica, socioeconòmica, sociocultural i sociolingüística que els fa falta.

3. EL COURS DE LANGUE CATALANE

Pere Verdaguer coneix prou bé aquest país català del nord que ha esdevingut el seu per saber quines eines s'hi necessiten. Té prou idees, capacitats i talent per realitzar-les, escriure-les, i prou força persuasiva per fer-les publicar. El *Cours de langue catalane* (1974, reeditat fins als anys dos mil) n'és la millor mostra: mètode progressiu en què, sense contemplacions, el francès facilita la reapropiació del ca-

talà passiu i en codifica la gramàtica. Mai no direm prou tot el que devem a aquest llibret, estudiat diàriament com un breviari, per haver-nos donat confiança en l'exteriorització d'una llengua interior.

4. LA PREMSA I L'UCE

I el que devem també a publicacions com ara *El català al Rosselló* (1974), per situar-nos entre norma i dialecte. El que ens han aportat un bon grapat d'obres divulgatives en francès: *Connaissez le catalan* (1974), *Le catalan et le français comparés* (1976), *Le catalan et le français. Études de vocabulaire* (1980), que elevaven la filologia catalana a l'altura de la francesa, amb la qual, com en Pere, ens havíem criat a la Universitat de Montpeller.

Aqueixos llibrets, de gran utilitat, són confegits a partir d'articles publicats al *Midi Libre* (a partir de 1962), a *L'Indépendant* (a partir de 1972). Tracten, sovint en mode burleta i sense descartar l'al·lusió satírica al context sociopolític del moment, punts de llengua de primera utilitat per als catalans del nord, incerts de llur català i ben útils també a un lectorat del sud, o originari del sud, no gens persuadit de la lleialtat de la parla septentrional. Entre aquests lectors, força professors de català recents o imminents, en tot cas faltats de fonaments.

Dialectologia septentrional i contrastivitat català-francès són també les matèries que ensenya Pere Verdaguer a la Universitat Catalana d'Estiu (UCE) durant tots els anys setanta i vuitanta almenys. No m'incumbeix parlar d'aquesta institució universitària popular, sempre viva i per molts anys, que Pere Verdaguer va crear, sostenir i animar, a la qual dedicà gran part dels seus lleures, i que li aportà la satisfacció d'impartir en llengua pròpia classes a l'altura de la seua ciència. «Allò que havia estudiat a la facultat podia servir» (*La dent de coral*, p. 78).

Professors de l'ensenyament secundari hi venen en formació continuada voluntària. Els estudis catalans de la Universitat de Perpinyà, que Pere Verdaguer integra el 1985, s'aprofitaran àmpliament d'aqueixes pràctiques estiuenques.

Per als qui no se n'han pogut beneficiar a temps, n'existeix una captació a *L'altra ribera*. El protagonista, projecció de l'autor, no és qui dona la classe, però sí que hi assisteix i, com a bon alumne, ens en fa la ressenya circumstanciada: història comparada de dues llengües, tres amb el castellà, superstrat germànic, substrat basc, evolució espontània, dialectes *versus* procés centralitzador el primer dia, inclosa «una discussió sobre la problemàtica sociolingüística actual i la necessitat de respectar les subnormes, per exemple valencianes o rosselloneses» (p. 50). El segon dia la reflexió havia tractat sobre l'evolució de la *a* tònica llatina «mostrant les metamorfosis en francès segons el veïnatge, mentre la mateixa vocal en català havia travessat els segles impertorbablement» (p. 49). Aquell dia s'examinaria la *c* llatina

a partir «d'un gran nombre de casos, amenitzats per anècdotes gracioses i consideracions generals pertinents, banals o inèdites» (p. 50), tals com els publicats per en Pere en diaris i represos en els llibres suara esmentats.

5. L'APLEC

La resta del temps, ensenyar català a la Catalunya del Nord no és pas simplement qüestió de didàctica i de pedagogia. Cal conquerir el dret d'ensenyar i quedar a l'aguait perquè no te'l tolguin. El 1981, el canvi polític a França ha permès certes obertures, un cop establerta una legislació favorable a les llengües regionals. Més encara que trenta anys abans amb la llei Deixonne, l'organització ciutadana s'imposa per vigilar, per atiar el moviment. L'Associació per a l'Ensenyament del Català (APLEC) se crea el 1983, per aplegar forces. Vol estar per damunt dels maniqueïsmes habituals a França (públic i privat, professors i pares d'alumnes, ensenyament escolar i extraescolar), per sobre de l'estratificació de l'ensenyament infantil a la universitat. Qui podia ser-ne president si no Pere Verdaguer? La tasca d'escometre les autoritats acadèmiques i els polítics no li vindria pas de nou. En tenia una llarga pràctica oral de bon nivell sonor. I a l'escrit, un munt d'articles de premsa ja tractaven de l'ensenyament del català alegrant-se dels avenços quan n'hi havia (article sobre Jack Lang el 1993) i, més sovint, denunciant els entrebancs. Fins algun protagonista de novel·la s'hi posa, queixant-se de la «diferència de tractament entre les llengües regionals: uns tenen la certesa de la continuació, mestres itinerants, etc.» (El català és sempre dins la carretada desfavorida), lamentant la ceguesa dels jacobins locals quant a les trobades de Pau i treva de Toluges: «la taula rodona del diàleg s'havia convertit en arena de la intolerància i de l'afrontament» (*La dent de coral*, p. 162).

El 1986, l'estat com a representant del català a l'ens consultiu creat pel Govern socialista del moment —*Défense et Promotion des Langues de France*—, Pere Verdaguer proposa i fa acceptar el principi de la generalització escolar de la iniciació a les «llengües regionals». Fins i tot, que la Catalunya del Nord seria el primer territori a experimentar-ho. Ai las, sola Còrsega s'ha beneficiat de la mesura estatal. Per al català ens quedem sense més recursos que els de les col·lectivitats locals impulsades per les associacions militants.

El 1995, Pere Verdaguer aprofita l'ambient de consens a l'obertura de l'UCE per comprometre el batlle de Perpinyà, «la catalana», a fer impartir mil hores anuals de català a les escoles de la vila. Les mil hores passarien aviat a dues mil i, vençudes les reticències legalistes d'una majoria de municipis, el programa s'eixamplaria al conjunt del departament. Assegurant a hores d'ara el noranta per cent de la presència del català a les escoles nord-catalanes, les intervencions de català de

l'APLEC se mantenen dins la línia i els ideals —de Pere Verdaguer— d'una escola pública en català per a tots.

El 2000, pels tres-cents anys de l'edicte reial d'interdicció del català a la província de Roussillon, va reeixir a fer concretar un gran dictat popular, del qual nombroses cròniques ja havien demostrat l'oportunitat (*Roda la bola*). La fórmula s'ha anat esgotant de llavors ençà, com el mateix dictat francès de Bernard Pivot, del qual en Pere s'inspirava, però resta vàlid el seu principi de resistència-acció.

* * *

Podríem dir que a la Catalunya del Nord, i si més no a l'APLEC, mirem de continuar la tasca de Pere Verdaguer en pro de l'ensenyament del català, d'adaptar-ne l'esperit a les noves lletres, però a aqueix epíleg convingut preferim la paraula del novel·lista.

Així, amb l'Andreu, protagonista de *L'altra ribera*, a qui joves d'un taller de cinema fan una entrevista sobre l'ensenyament del català a la Catalunya del Nord sense «recollir de primer un poc de material seriós», lamentarem que en la matèria s'hagi d'esmerçar massa temps i forces en informació, sempre a recomençar, i no sols «donant xifres que havien estat publicades diverses vegades» explicant «la llei Deixonne i quina havia estat la seva història» (p. 30).

Amb en Carles, heroi d'*Arc de Sant Martí*, obligat d'ensenyar català a extraterrestres, farem un saltuari retorn sobre aquells mètodes sistemàtics de simulació de conversa, dels quals en Pere no era gaire partidari: «Això és una màquina. La màquina és per fer conserves. A mi m'agraden les conserves» (p. 100), per comprovar al final —feliç!— que el resultat compta més que el mètode i que amb un discurs prefabricat s'arriben a expressar veritats profundes de la Catalunya mil·lenària: «Això és la muntanya. A mi m'agrada la muntanya, la muntanya és per amagar-se» (p. 259).

I per fi, amb el mateix Andreu, no deixarem pas d'indignar-nos davant del tractament fet a les llengües faltades d'estat: «Qui podia estar orgullós d'una cultura que, per imposar-se n'havia de matar una altra?» (p. 123).

MIQUELA VALLS
Secció de Filosofia i Ciències Socials

BIBLIOGRAFIA

- VERDAGUER, Pere (1966). *Lectures escollides rosselloneses*. Barcelona: Barcino. (Col·lecció Tramuntana; 12)
- (1968). *Poesia rossellonesa del segle xx*. Barcelona: Edicions 62. (Antologia Catalana; 37)
- (1969). *El Rosselló avui*. Barcelona: Barcino. (Col·lecció Popular Barcino; 215)
- (1973). *Fabulistes rossellonesos*. Barcelona: Edicions 62. (Antologia Catalana; 70)
- (1974). *Cours de langue catalane*. Barcelona: Barcino. (Manuals Lingüístics Barcino; 9)
- (1974). *El català al Rosselló: Gal·licismes, occitanismes, rossellonismes*. Barcelona: Barcino. (Col·lecció Tramuntana; 21)
- (1976). *Le catalan et le français comparés*. Barcelona: Barcino. (Manuals Lingüístics Barcino; 10)
- (1976). «Del voluntarisme a la sociologia o sobre la situació lingüística a Rosselló». *Sant Joan i Barres*, núm. 63-64 (primavera-estiu), p. 36-49.
- (1980). *Le catalan et le français: Études de vocabulaire*. Perpinyà: IMF.
- (1982). *Comentaris sobre el vocabulari rossellonès*. Barcelona: Barcino. (Col·lecció Tramuntana; 30)
- (1982). *L'altra ribera*. Barcelona: Pòrtic. (El Brot; 16)
- (1985). *La dent de coral*. Barcelona: Pòrtic. (El Brot; 35)
- (1986). *La gosseta de Sírius*. Palma de Mallorca: Moll. (Biblioteca Raixa; 140)
- (1992). *Arc de Sant Martí*. Andorra: Maià.
- (1993). «El pas de Jack Lang». *L'Indépendant* (20 gener).
- (1993). *Roda la bola: Cròniques per a Ràdio Arrels: 1991-1992*. Perpinyà: Associació Arrels: CEDACC.
- (2002). *Pàgines d'un exili ordinari*. Barcelona: Rúbrica. (Cròniques de la Memòria; 9)

Pere Verdaguer, records d'infantesa i de l'exili

Com tots vostès saben, Pere Verdaguer va néixer a Banyoles l'any 1929. Formava part d'una família treballadora banyolina. El pare, Miquel Verdaguer i Bramon, havia nascut a Banyoles i es guanyava la vida fent de pollataire. La mare, Josefina Juanola i Casals, era filla d'Esponellà. Era germana de Joaquim Juanola, que va ser un dels principals dirigents del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) a Banyoles. Tots dos, pare i mare, venien de famílies molt modestes, de masovers.

Miquel Verdaguer i Josefina Juanola van tenir dos fills, Josep i Pere. La família vivia al carrer de Sant Martirià, que era un carrer de caràcter popular i menestral, amb una forta vida de veïnatge. En un llibre de memòries que després comentarem, Pere Verdaguer evoca els seus anys d'infantesa viscuts en aquest carrer. El recorda amb aquestes paraules: «El nostre carrer era prolongat per un camí de terra vorejat de dues files de castanyers d'índies que travessava la carretera i s'enfilava, turó amunt, ja entre camps, fins al canyet. Quan volíem jugar sense marejar ningú era cap allà que ens dirigíem». I el record d'aquests jocs infantils el porta a evocar la tardor: «Perquè entre els plàtans de la carretera i els castanyers allí s'hi recollia una fullaraca ingent, que omplia, curulles, les cunetes. El nostre joc preferit, aleshores, era de rebolcar-nos dins la mar de fulles marrons i encartonades. Se'n desprenia molta pols, i una olor acre que ens ofegava, però el nostre nas d'aquell temps no hi tenia res a dir». I per acabar aquests records de la infantesa banyolina, una altra evocació especialment reeixida: «Un dels punts lluminosos de la nostra infància se situa en un dels costers que envolten el nostre poble, escalonat de feixes amb oliveres grises i solitàries, on els geners gelats colliem les olives negres i insuportablement amargues que omplien sacs i més sacs». Són records d'infantesa des de la llunyania dels anys i de l'exili.

El pare, Miquel Verdaguer, era una persona amb ideals de justícia i fraternitat, com ho demostra el fet que, de ben jove, anés pels pobles de la comarca donant

classes d'esperanto, la llengua universal dels proletaris. Es va afiliar al Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i va ser un dels dirigents del Sindicat Agrari de Banyoles. Quan es va declarar la guerra, va formar part del comitè antifeixista i va anar al front quan van cridar la seva lleva. Al final de la guerra, la família es va exiliar. El pare va passar la frontera pel coll d'Ares, amb altres soldats derrotats, i va ser internat al camp de concentració de Prats de Molló. Aviat se'n va escapar i se'n va anar a Illa, on tenia un germà. Per la seva banda, Josefina Juanola amb els seus dos fills Josep i Pere va passar la frontera pel Pertús i va anar a parar al camp de concentració del Voló, del qual van poder sortir l'endemà mateix gràcies a les gestions del germà del pare, que els va acollir a casa seva, on la família es va poder retrobar. Hem esmentat abans que Pere Verdaguer va escriure un llibre de memòries. Es tracta d'un llibre titulat *Pàgines d'un exili ordinari*, publicat l'any 2002, que recull una sèrie d'articles que va publicar a *L'Indépendant* i que va retocar i refer quan va decidir publicar-los junts. En aquests textos, Pere Verdaguer evoca records de la seva infantesa a Banyoles, els anys de guerra, les circumstàncies dramàtiques del pas de frontera el 1939, les dificultats dels seus primers anys en terres franceses, etc. Pel que fa al pas de la frontera, un camió del sindicat els va dur de Banyoles fins a Espolla, d'on es van traslladar a peu fins a Figueres. Allí van poder pujar a un camió militar atapeït de fugitius i van trigar trenta-sis hores per recórrer la vintena de quilòmetres que els separaven de la frontera. Dos dies i una nit, recorda amb ànsia Pere Verdaguer, que afegeix: «Vam trobar, en efecte, la cua a la sortida mateix de la vila, una cua impressionant de gent que caminava a peu, de cotxes i de carros. La carretera era massa estreta, i la riuada desbordava a banda i banda, ocupava el llitet del Llobregat i escalava la muntanya. [...] La gent es ficava entre els vehicles i els privava d'avançar». I així va desgranant els seus records fins que arriben a la frontera i s'acaba la primera part del malson. Després vindrà el camp de concentració i les dificultats dels primers anys en terres franceses.

Però el que m'ha semblat més destacable de totes aquestes evocacions és la magistral exposició que Pere Verdaguer fa del drama íntim de molts exiliats, de l'enyorança que sentien per un país que, quan van poder tornar, van comprovar que ja no existia. Pere Verdaguer explica que, passats els anys, els seus pares van retornar a Banyoles. Hi van viure uns dies molt agradables, però a la fi els va passar el que passava a molts altres exiliats. Així és com ho explica Pere Verdaguer (per entendre el text hem de tenir en compte que utilitza el nom d'Ollac per referir-se a Illa i de Corniols per referir-se a Banyoles): «Però al cap d'una setmana, ja els trigava de tornar a Ollac, on tenien els seus costums, els seus veïns, els seus amics, els gossos, l'hort on anaven a airejar-se a la tarda. De fet ja eren més d'Ollac que de Corniols. Abans vivien a Corniols amb la memòria, i la realitat havia destruït la màgia del record, com aquells cadàvers que conserven la forma anys i panys i s'esfondren de seguida que hom obre la tomba i els toca l'aire. El món,

d'ençà de llur joventut, havia donat moltes voltes i, al capdavall, aquell país ja no era el seu».

És difícil expressar millor aquesta realitat punyent que trobem també en la peripècia vital de molts altres exiliats: «Abans vivien a Corniols amb la memòria, i la realitat havia destruït la màgia del record». El mateix Pere Verdaguer ho va explicar en el parlament de cloenda que va fer a les Jornades de la Secció Filològica a Banyoles el 2006, quan va dir: «Això passa sempre que els exilis duren massa. La gent no és ben bé ni d'un poble ni de l'altre, ni d'un país ni de l'altre». Fins i tot, primer els pares volien ser enterrats a Banyoles, on Pere Verdaguer havia recuperat els nínxols de la família, però finalment van preferir ser enterrats al cementiri d'Illa.

Pere Verdaguer va tornar en diverses ocasions a Banyoles, i fins i tot hi tenia casa, però el seu retrobament amb la seva ciutat va haver d'esperar que arribés la democràcia. L'any 1977 va pronunciar el pregó de les festes de Sant Martírià, la Festa Major de Banyoles. Va ser un pregó magnífic, que la *Revista de Banyoles* va reproduir íntegrament. Anys més tard, el 1988 va col·laborar al programa de les festes del barri de Sant Martírià amb una emotiva *Carta al pare*. I és amb les frases finals d'aquesta carta que m'agradaria cloure la meua intervenció en aquest homenatge. Pere Verdaguer evoca una anada dels pares a Banyoles per assistir a les festes del barri de Sant Martírià amb aquestes paraules: «I jo recordaré aquell capvespre que, invitats pels veïns, vau remuntar el carrer, la mare i tu, dignes, com el president de la República quan remunta els Camps Elisis a París. La Rosa i jo us acompanyàvem, però hi pintàvem ben poc. Els herois éreu vosaltres. Els herois i els fills pròdigs. La gent començava a treure cadires de les cases i es parava per saludar-vos. Vau pujar fins a casa, fins a allò que havia estat casa vostra, i us va acollir l'alcalde, un vell amic, que us va abraçar efusivament. Aleshores sí que vaig comprendre que, finalment, havíem fet les paus».

JORDI GALOFRÉ
Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles

Pere Verdaguer, una flama de la llengua a la Catalunya del Nord

Començava el 1963, l'any que en feia cinquanta de la proclamació de les *Normes ortogràfiques*, i es va fer patent la conveniència, la necessitat, de commemorar-ho. Les circumstàncies del moment no ho feien gaire fàcil i es va pensar en la possibilitat de fer-ho a recer de la tomba de Pompeu Fabra, lloc ben plausible i, inicialment, més possible. Per això, calia establir un contacte amb una persona de la Catalunya del Nord que acollís la idea i ajudés a dinamitzar-la. Una conversa amb Ramon Bastardes i Max Cahner, motors decisius de l'arrencada de *Serra d'Or* i ben connectats arreu dels Països Catalans, va determinar que Pere Verdaguer en podia ser l'impulsor efectiu.

Anar a Perpinyà i conèixer-lo va ser com oli en un llum. La seva disposició i la relació amb el món cultural nord-català va facilitar de poder prendre contacte amb persones tan diverses però unides pel seu compromís amb la llengua com Carles Grandó, Renat Llech-Walter, Enric Guiter, Pau Roure, Josep Deloncle, Carles Bauby, Elisabeth Oliveres Picó o Edmund Brazès.

El resultat d'aquella, diguem-ne, *operació Normes* no va poder ser més satisfactori. Els actes que es van celebrar a Perpinyà i a Prada els dies 6 i 7 de juliol d'aquell 1963 van congregat un conjunt notable de nord-catalans i un grup nombrós d'intel·lectuals procedents del sud, tot i les dificultats que llavors encara hi havia per desplaçar-se amb normalitat. Entre aquests, és just de recordar-ne alguns pel significat que hi va tenir la seva presència: Joan Alavedra, Jordi Carbonell, Josep M. de Casacuberta, Tomàs Garcés, Albert Jané, Josep Miracle, Ferran Soldevila, Joan Triadú i Pau Vila.

Així es va poder recordar aquell fet transcendent per al procés de normalització de la llengua i honorar per primera vegada al peu de la seva tomba la memòria de Pompeu Fabra. La presència de Dolors Mestre, la seva vídua, resident a Reims, on va morir l'any següent, va donar a l'acte del matí del dia 6 al cementiri de Prada un caire especialment emotiu.

Aquell contacte havia complert magníficament l'objectiu que l'havia promogut, però també havia servit per comprovar que la relació que jo havia establert amb el Pere havia de transcendir aquella ocasió. En les habituals i sovintejades visites a Perpinyà i en conjunt a les comarques nord-catalanes, vaig poder veure tot seguit que les inquietuds que ens movien eren comunes i que tant a l'un com a l'altre ens complaïa aquesta coincidència. D'aquí a veure'ns units per una amistat franca i que havia de ser permanent només hi va haver un pas. En aquests més de cinquanta anys, aquest sentiment, que es va fer extensiu des del primer moment a l'àmbit familiar, s'ha fet manifest en moltes ocasions i en situacions diverses. De motius per coincidir, no n'han faltat, i tots han ajudat a reforçar aquell vincle que va fluir espontàniament.

Amb el Pere venia de gust de compartir tota mena de situacions. Trobar-se en actes culturals o eminentment literaris, tant a Perpinyà com a Barcelona, fer excursions per resseguir les entranyes de l'històric Conflent o per gaudir les característiques climàtiques canviant del Capcir, aplegar-se per fer una clàssica caragolada al cor dels Aspres amb l'ombra de Josep-Sebastià Pons a la vora, acostar-se a la seva Banyoles, on es complaïa a recordar espais i escenes d'infantesa, o, encara, enfilar-se al cim de Rocacorba per contemplar a plaer els entorns banyolins amb la taca lluent d'aquell llac on s'havia emmirallat sempre.

En totes aquestes ocasions allò que s'imposava era el seu tarannà de conversador nat. El Pere tenia una capacitat infinita d'explicar. I ho feia amb un to i un ritme segurs i pausats —per a mi envejablement pausats— que permetien assaborir-ne el sentit i que es feien agradables d'escoltar. Una conversa amb ell, si es disposava de temps, podia ser imprevisible i sempre complaent. No se me'n va del cap el record d'una tarda compartida al seu acollidor pis perpinyanès del carrer de la Tour d'Auvergne, on, mentre la Gineta i la Neus repassaven els progressos i les peripècies dels fills respectius, amb el Pere ens aïllàrem al seu petit despatx reblert de llibres i de carpetes, on justament havia anat a parar un caixó curull de magnífiques cireres procedents dels camps familiars d'Illa. La conversa va anar desbrossant tot un seguit de temes que ara es faria impossible de recapitular, fins que, quan ja fosquejava, les dones es van decidir a venir a veure si ja havíem arreglat el món. Ho vam deixar allí, just quan ens vam adonar que el caixó era pràcticament buit. I és que una xerrada amb el Pere podia no tenir ni fi ni compte.

Amb això ja queda clar que la raó principal del vincle que s'havia establert eren la devoció i el compromís pel país i per la llengua. La realitat és que *en català sonà lo seu primer vagit*, però el fat històric va fer que el Pere hagués de tenir el francès com a vehicle de culturització. D'aquesta circumstància, que podia resultar inevitablement alienadora, ell en va saber aprofitar la possibilitat d'adquirir una formació sòlida, però sense renunciar a la identitat que li conferia la llengua materna. I, en aquesta posició, s'hi va mantenir fidel tota la vida. Un fet que si ja és encomiable

en el conjunt de la nostra societat, ho és doblement en el seu cas pel fet d'escarrassar-se a fer-ho evident en un espai com la Catalunya del Nord, on durant anys ha estat un punt de referència.

Pere Verdaguer ha deixat un rastre indeleble del seu culte per la llengua catalana en tots els camps de la cultura on ha intervingut. Com a pedagog, tant a l'institut com a la universitat, tot i tenir el francès com a llengua obligada no hi va oblidar mai el català i, paral·lelament, anava posant a l'abast tota una sèrie de volums destinats clarament a interessar els escolars i els ja adults, indefectiblement de formació francesa, en la llengua catalana. Entre aquests cal esmentar *Le catalan et le français comparés* (1976), *Abrégé de grammaire catalane* (1976) i *Connaissez le catalan. Lexique et grammaire* (1977), en francès, o *El català al Rosselló. Gal·licismes, occitanismes i rossellonismes* (1974) i *Comentaris sobre el vocabulari rossellonès* (1982). Tot això quan la llengua catalana no era secundària per no dir residual a l'escola i a la universitat, sinó pràcticament ignorada.

Aquesta línia, a més, ha tingut una continuïtat sostinguda en la seva tasca gegantina amb la presència del català en una columna mantinguda amb una regularitat difícil de superar als diaris *L'Indépendant* i *Midi Libre*. A través de milers d'articles ha deixat constància, al llarg de gairebé mig segle, de la veritable crònica dels fets culturals de caire català, i en català, en aquella àrea. I sempre sense oblidar d'incloure-hi les qüestions i els matisos de llengua que considerava oportuns.

El seu afany de promoure la cultura catalana el va motivar des de ben jove i un bon exemple és que ja va formar part del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans des de la seva fundació el 1960. Aquesta entitat —el GREC, com va ser habitualment coneguda— va aplegar el grup més selecte d'intel·lectuals nord-catalans que havien superat els llargs anys de pretès anorreament de la llengua i la cultura autòctones per part de l'Estat francès, amb el mur d'oblit que va representar la guerra europea, i havien mantingut l'esperit de catalanitat. Els noms d'Antoni Cayrol, Francesc Català, Pau Roure, Pere Ponsich, Lluís Creixell, Josep Maria Corredor, Lluís Basseda o Jep Gouzy, amb Pere Verdaguer de suport constant, van conduir aquell conjunt ben significatiu a fer renéixer flors oblidades en un jardí que havia esdevingut erm. El butlletí, trimestral, que amb el nom de *Sant Joan i Barres* van confeigir durant la vintena d'anys que es va mantenir viu el GREC, resta com a testimoni d'aquella etapa i com un fons de consulta obligat a l'hora de voler recapitular el revifament cultural català a la Catalunya del Nord la segona meitat del segle xx.

Aquell ferment va permetre pastar més farina i la llavor més engrescadora que en va sorgir va ser la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada. Iniciada l'any 1969, es pot considerar una de les manifestacions acadèmiques i culturals més rellevants de les que han tingut lloc als Països Catalans durant aquest darrer mig segle. Cal dir i

remarcar que, en tot aquest procés i des de l'origen, el Pere n'ha estat una peça fonamental. Els primers anys, els més difícils, els contactes del Pere amb el Principat, en els quals gràcies a la relació amb ell vaig tenir ocasió d'intervenir molt directament, van ser decisius tant per a facilitar-ne la divulgació arreu de la resta de les terres catalanes com per a aconseguir fórmules que ajudessin a consolidar aquella lloable manifestació acadèmica i fer-la possible econòmicament.

Amb tot aquest bagatge, la incidència de Pere Verdaguer en el món cultural anava adquirint una presència destacada en tot l'àmbit català. I en això hi havia d'influir la seva progressiva i reconeguda producció literària, no solament en l'àmbit de la llengua obeint al seu esperit pedagògic, sinó també en el de la creació en general. Una quarantena mal comptada de títols ho certifiquen i ho avalen. Com així ho va reconèixer la Institució de les Lletres Catalanes designant-lo com a «escriptor del mes», el maig de 1995.

Encara que no em correspon de fer-ne esment, no em sé estar de recordar-ne tres que considero reveladors de la seva veritable condició d'escriptor. Són *El cronòbil*, amb el qual va iniciar la seva sèrie de novel·les de ciència-ficció, branca de la qual ha estat pioner i mestre; *Cartes a la Roser*, on la cordialitat i la serenor que hi traspua des de la seva gran humanitat queden reflectides en un volumet que, des de la quotidianitat, es converteix en una crònica social profunda i amable a la vegada. I, encara, per la il·lusió que sé que li va fer tenir-lo a les mans, penso en el recull de petites proses allargades en el temps, que ell humilment ha volgut qualificar de «poquemes» i que ha aplegat amb el títol *Cabells del temps*. El secret d'aquesta especial il·lusió, cal dir-ho, és que van anar acompanyades d'escaients il·lustracions de la Gineta, per a ell la «inspiradora», en una mostra d'estimació mútua que feien evident en tot moment i que era complaent de comprovar.

Pere Verdaguer va ser, sempre i en totes les circumstàncies, una persona amb criteris i ideologia propis. Però cal dir que, sense deixar de mostrar-se inflexible als seus principis, en tot moment va saber admetre opinions oposades, sobretot quan es tractava de col·laborar en accions que, vinguessin d'on vinguessin, buscaven objectius nobles com eren la nostra llengua i, en general, la nostra cultura.

Tota la vida dedicada a mantenir les essències de la identitat bé l'havia de fer mereixedor de reconeixements i, en aquest sentit, no es poden deixar en l'oblit dos que l'honoren: la concessió de la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, l'any 1983, i la de la Medalla d'Honor de la Vila de Perpinyà, el 2016. I, aquí, cal afegir-hi l'homenatge que li van dedicar els seus col·legues i deixebles de la Universitat de Perpinyà, just dos mesos abans, dia per dia, que ens deixés. Va ser en una diada entranyable que es va convertir en una demostració d'afecte i de reconeixement que ell va correspondre amb unes paraules serenes i contundents a la vegada, però que li sortien del cor i que s'havien de convertir fatalment, i justament en aquella casa, en la seva última gran lliçó.

Avui, d'aquesta memòria ben merescuda és propi que ens en fem ressò els que volem seguir la seva petja. I ho fem cordialment, tot agraint-li el seu servei a la llengua i el bon record que ha deixat entre nosaltres.

Pensarem sempre en tu, Pere.

JORDI MIR I PARACHE
Secció Filològica

Cloenda

Hem arribat al final d'aquesta sessió d'homenatge a Pere Verdaguer. És normal, o hauria de ser un fet normal, que totes les corporacions i institucions reconeguessin, sempre públicament, els seus membres i els agràïssin la tasca que han fet —en aquest cas, en favor de la llengua i la cultura catalanes. Per tant, haver fet aquest homenatge aproximadament un any després de la mort de Pere Verdaguer, de la mateixa manera que ho hem fet amb tots els col·legues de la Secció Filològica que han precedit el comiat d'en Pere, és un fet natural. Tots som deutors dels que ens han precedit i és evident que la grandesa d'una institució es mesura, en bona part, per si sap reconèixer i agrair l'aportació de tots els que n'han format part.

Volem agrair molt especialment a la Ginette [la seva esposa] i a la Mireia [la seva filla] que siguin presents en aquest acte. La sessió d'avui pensem que ens ha servit per a reviu una altra vegada la imatge i la tasca que va fer Pere Verdaguer. Alguns el coneixem personalment des que va entrar a la Secció Filològica i el recordem com un home pràctic i realista. Encara recordo quan discutíem les mostres de la primera versió de la *Gramàtica*, que ell trobava massa retòriques. Pensava que calia fer un altre tipus d'obra, una obra que havia d'arribar al carrer i a l'escola —sí, sobretot a l'escola, per ell era una obsessió! És a dir, una obra que directament servís per a aplicar a l'escola. Avui hem sentit mots d'amistat —de persones que es van relacionar amb ell de tu a tu—, mots d'agraïment al mestre, al company, a l'especialista, i també mots de persones que recorden el seu pas per Banyoles. Hem sentit el cant i la lectura de la Leslie, fets des del cor, i en tots els mots dels que heu participat en aquesta jornada hem reconegut l'home de lletres, l'home d'acció i l'home de resistència.

Pere Verdaguer és un personatge complex, encara que només sigui pel gruix i la diversitat de temes a què es va dedicar i per les diverses tasques que va desenvolupar com a persona, com a docent, com a especialista —sobretot per a difon-

dre i divulgar la llengua i la cultura catalanes en una població que les havia d'entendre per a poder actuar—, com a divulgador periodista —va ser important la seva presència, tal com s'ha recordat abans, als diaris—, com a militant de la llengua i, a més, com a home d'acció executiva, que va fundar grups com el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (Perpinyà, 1960) i va participar en la fundació de la Universitat Catalana d'Estiu (Prada de Conflent, 1968). Pere Verdaguer té, a més, una obra que no es pot enquadrar en un sol gènere, sinó en una diversitat de gèneres: assagístic, gramatical, literari... Va ser un home amb més d'una dimensió; una persona, tal com ha dit Miquela Valls en la seva intervenció i que m'ha colpit, «única en una intersecció». És molt bonic com la Miquela ha anat destriant, podant, casos de persones que poden pertànyer a àmbits diferents i com, al final de tot, en l'última intersecció, hi ha situat la figura única —i, de moment, irrepetible— de Pere Verdaguer.

Moltes gràcies per la vostra presència en aquesta sessió en memòria; totes aquestes paraules no quedaran en el buit, hi haurà una publicació que recollirà les diverses aportacions. En Pere va ser una persona que va donar molt i és de llei que ara nosaltres li retornem en forma de record tot allò que ha representat per a l'esdevenir de la llengua i la cultura catalanes. Sempre el tindrem present.

No voldria acabar sense recordar que avui és el Dia Internacional de la Dona Treballadora. Tot i que en aquest dia assenyalat s'ha cridat a la vaga —sobretot, les dones—, nosaltres hem considerat que no en podíem fer perquè havíem de retre homenatge al nostre amic, de la mateixa manera que l'Institut tampoc no ha desconvocat les reunions que tenia. Això no obstant, hem de recordar que avui és el Dia de les Dones i que el nostre país i tot el món reivindiquen el paper que les dones haurien de tenir en la societat actual.

M. TERESA CABRÉ I CASTELLVÍ
Presidenta de la Secció Filològica

LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA
BIOGRAFIA PUBLICADA A LA COLLECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»

ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BADIA I MARGARIT, Antoni M.	(1920-2014)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi	(1924-2016)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CASASSAS I SIMÓ, Oriol	(1923-2012)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
JARDÍ I BORRÀS, Ramon	(1881-1972)
LUCH I MARTÍN, Enric	(1928-2012)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)
MIRALLES I SOLÀ, Carles	(1944-2015)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)

NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PRATS I DOMINGO, Modest	(1936-2014)
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)
PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SERRA I RÀFOLS, Josep de C.	(1900-1971)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VALLVERDÚ CANES, Francesc	(1935-2014)
VERDAGUER I JUANOLA, Pere	(1929-2017)
VERNET I GINÉS, Joan	(1923-2011)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal. *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i Anscari M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA I RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep ENRIC LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS I SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias i Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)
- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)

- [38] Carles MIRALLES, «Un xic exòtic i desorientat». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005; 1a reimpr., 2011)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006; 1a reimpr., 2011)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008; 1a reimpr., 2011)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 *Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 *Jordi Sarsanedas. Sessió en memòria* (2010)
- 53 *Rafael Caria. Sessió en memòria* (2010)
- 54 *Joan Bastardas. Sessió en memòria* (2011)
- 55 *Josep M. de Casacuberta i Roger. Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT I MUNTANER, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines i Montanya. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 *Antoni Prevosti i Pelegrín. Sessió en memòria* (2013)
- 59 Eulàlia DURAN, *Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)
- 60 Eva SERRA, *Josep de C. Serra i Ràfols. Semblança biogràfica* (2013)
- 61 *Oriol Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2014)
- 62 *Enric Lluch i Martín. Semblança biogràfica* (2014)
- 63 *Ramon Jardí i Borràs. Semblança biogràfica* (2015)
- 64 *Modest Prats i Domingo. Sessió en memòria* (2016)
- 65 *Antoni M. Badia i Margarit. Sessió en memòria* (2016)
- 66 *Francesc Vallverdú Canes. Sessió en memòria* (2016)
- 67 *Carles Miralles i Solà. Sessió en memòria* (2017)
- 68 *Jordi Carbonell i de Ballester. Sessió en memòria* (2019)
- 69 *Dolors BRAMON, Joan Vernet i Ginés. Semblança biogràfica* (2019)
- 70 *Pere Verdguer. Sessió en memòria* (2019)

